

**До спеціалізованої вченої ради Д 26.139.01
по захисту дисертацій на здобуття наукового
ступеня доктора юридичних наук у Відкритому
університеті розвитку людини “Україна”**

ВІДГУК

**на дисертацію Недюхи Миколи Петровича “Правова ідеологія
українського суспільства”, поданої на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 - історія та теорія
держави і права; історія політичних і правових учень**

Актуальність теми дослідження зумовлена кардинальними змінами, які відбулися в українському суспільстві та державі на етапі її суверенного розвитку, що спричинило появу нових за змістом правових орієнтирів, цілей і завдань, стандартів і цінностей, що визначають основні напрями вітчизняного державотворення, становлення національної правової системи, пошук місця України на правовій мапі світу та Європи.

Важливі наукові проблеми, які розглядаються у цьому дисертаційному дослідженні, пов’язуються з правовими та морально-етичними нормами, цінностями, гуманістичними ідеями і поглядами, що сформувалися упродовж віків в українському суспільстві, мають бути відповідним чином концептуально обґрунтованими в якості відповідного типу правової ідеології. Українському суспільству потрібна правова ідеологія, що зумовлюється передусім теоретико-правовим забезпеченням “курсу реформ” у різних сферах соціально-економічного та політичного життя.

Дисертаційне дослідження Недюхи М.П. відображає багатовимірну структуру предмету наукового дослідження, його вагомість, підкреслює фундаментальність та концептуальну новизну авторського підходу. Запропонована робота є першим в Україні монографічним дослідженням, що виконано на належному методологічному, теоретичному та концептуальному

рівні відповідно до специфіки галузі правового знання - теорії та історії держави і права.

Дисертантом визначена архітектоніка дисертаційного дослідження, його об'єкт і предмет, мета та задачі, методи дослідження з чітким обґрунтуванням парадигмальних можливостей визначальних інтелектуальних традицій структурного функціоналізму. Положення, теоретико-правові узагальнення, авторські висновки є обґрунтованими, структурно, логічно, змістовно та функціонально взаємопов'язані між собою, є новими в науці теорії права і держави, мають безумовну теоретичну і практичну цінність.

Окремої уваги заслуговує наукова новизна, яка полягає в обґрунтуванні теоретико-правового потенціалу правової ідеології в її родовому і видовому значеннях, доведенні моністичного характеру, інноваційної спрямованості, самоорганізаційних засад правової ідеології, її статусу як амбівалентного теоретико-правового феномену, типології правової ідеології на основні європейські різновиди тощо.

Перелік положень наукової новизни можна продовжувати, адже правова ідеологія, будучи світоглядно-ціннісним теоретико-правовим феноменом складає теоретико-методологічні підвалини усіх напрямів правової політики, її спрямування на реалізацію життєво важливих функцій суспільства. Зазначене дозволило вперше наповнити належним змістом поняття "правова ідеологія українського суспільства", обґрунтувати його як теоретико-правовий феномен, запропонувати його до наукового обігу.

Теоретико-правові здобутки обґрунтовуються емпіричними результатами авторського соціологічного дослідження "Політична та правова ідеології як чинники соціальних змін українського суспільства", проведеного у 2015 р., де було опитано 410 осіб. Вивчення відношення мешканців м. Києва до політичної ідеології та правової ідеології як політико-правових феноменів демократичних змін українського суспільства засвідчило, що респонденти пов'язують зазначені терміни з утвердженням політичної

відповідальності та верховенства права в їх підпорядкуванні становленню правової держави та громадянського суспільства, забезпеченню пріоритету прав і свобод людини та громадянина.

У цілому висновки дисертаційного дослідження розширюють потенціал знання теорії права і держави, розвивають теорію права, її теоретико-методологічні можливості щодо інших галузей юридичної науки.

Дисертант справедливо наголошує, що, дослідження правової ідеології у контексті мультипарадигмального аналізу – в єдності її змістовних і функціональних характеристик, як теоретико-методологічної основи забезпечення пріоритету прав і свобод людини та громадянина, законотворчості та законодавчої діяльності, визначальної складової правової політики України є одним із актуальних напрямів розвитку теорії права та держави, удосконалення методології юридичного пізнання (с. 403 тексту дисертації та с. 25 автореферату).

Долаючи теоретико-правову прогалину, у дисертації висновки, які відображають сутність, функції та призначення правового обґрунтування ідеології як політико-правового феномену (с. 403-407), його значення для забезпечення прав і свобод людини та громадянина (с. 20-25), законотворчості та законодавчого процесу, правозастосовної діяльності (с. 217-272), духовного розвитку українського суспільства (с. 287-315), пошуку наукових відповідей на виклики суверенного розвитку України (с.316-402).

Так, приміром, інший висновок дисертаційного дослідження (с. 403-404 дисертації) визначає правову ідеологію в її родовому розумінні як сукупність правових ідей, теорій, поглядів і норм, що в концептуальному вимірі відображають, оцінюють та цілеорієнтують процес соціальних змін, сприяють зміцненню правомірних засад функціонування держави і суспільства, позиціонування країни в європейському та світовому просторі відповідно до: а) реалізації національних інтересів; б) здійснення соціальної мобілізації; в) забезпечення соціальних змін; г) утвердження

демократичних засад функціонування суспільства; д) забезпечення справедливої винагороди, в основі якої – європейські стандарти рівня й якості життя. Зазначеним в теоретико-методологічному плані сформульовано потенціал правової ідеології, завдання в тому, щоб його реалізувати.

Здобувачем підкреслено, що правова ідеологія, будучи складним, багатогранним феноменом може набувати різного змістовного наповнення за ознаками: а) відображення та реалізації інтересів провідної соціальної верстви чи, принаймні, основних соціальних груп суспільства (марксистська інтелектуальна традиція); б) нормативно-правового забезпечення функціонування базових функцій суспільства, ефективного політико-правового механізму взаємодії правової держави та громадянського суспільства у межах єдиної демократичної країни (структурно-функціональний аналіз); в) світоглядно-ціннісного спрямування – як концептуальне відображення, оцінка та цілеорієнтування процесу соціальних змін відповідно до місця та ролі, призначення правової ідеології у діяльності держави, її правовій політиці; г) складової правосвідомості; д) структурного елемента правової системи.

Зазначений висновок у частині визначення модернізаційного різновиду правової ідеології українського суспільства, уточнюється й збагачується кожним наступним узагальненням в його відповідності меті і задачам, новизні дослідження, що у свою чергу може слугувати показником цілісності, системності дослідження, його новаторського характеру, наукової продуктивності обраної методології наукового пошуку.

Дисертаційне дослідження вирізняє новизна підходів щодо дослідження проблеми, які підпорядковані завданню досягнення сформульованої мети – обґрунтувати сутність, функції та призначення правової ідеології, її основних різновидностей, самоорганізаційний потенціал, змістовні та функціональні зв'язки з правосвідомістю, станом

законності та правопорядку за умов розвитку сучасного українського суспільства.

Дисертант аргументовано доводить, що правова ідеологія сприяє утвердженню єдності букви й духу закону, його розумінню як нерозривності процесу, технологій і процедур його розроблення як правового документа, що має забезпечувати цілісність та системність і подолання конфліктності шляхом узгодження суперечностей, своєчасним і доцільним внесенням змін до чинного законодавства.

Структура дисертації складається зі вступу, п'яти розділів, поділених на сімнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків на 27 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 481 сторінку, з яких основного тексту – 414 сторінки. Список використаних джерел нараховує 400 найменувань, які викладено на 40 сторінках.

У першому розділі “Теоретико-методологічні підвалини правової ідеології як політико-правового феномену” права і свободи людини розглядаються як відправна ланка визначення сутності правової ідеології, зважаючи на їх природний і невідчужуваний характер, що обумовлює, по-перше, статус, місце і роль людини у державо- та соціотворчому процесах і, по-друге, особливості становлення, функціонування та розвитку громадянського суспільства і правової держави, формування людини як самодостатньої особистості.

Відповідно до пріоритету прав і свобод людини та громадянина правова ідеологія дисертантом цілком слушно визначається як “сукупність правових ідей, теорій, поглядів і норм, які в концептуальному вимірі відображають, оцінюють та цілеорієнтують процес соціальних змін як безпечного політико-правового середовища буття людини, становлення правової держави і громадянського суспільства” (с. 53 дисертації).

У вищезазначеному розумінні (родовому) правова ідеологія, як доводить дисертант, має утверджувати спроможність основних соціотворчих суб'єктів – громадян, політичних партій, громадських організацій, держави

до участі у процесах державотворення, принаймні, за п'ятьма ознаками: а) визначенні та реалізації національних інтересів; б) мобілізації; в) соціальних змін; г) демократії та д) справедливої винагороди (с.53-54).

Вищезазначені ознаки, що в залежності від їхнього змістовного та функціонального наповнення, поєднання та можливостей реалізації потенціалу та ресурсів розвитку формують, як свідчить історичний досвід, різні типи правової (конституційної) ідеології – ліберально-прогресистські типи (США), ліберальні (Франція, Іспанія, Італія), консервативні (Великобританія), соціал-демократичні (скандинавські країни), модернізаційні (Польща, Угорщина, Україна, прибалтійські країни), автократичні тощо.

Виходячи з обраної методології дослідження дисертант формулює дефініції правової ідеології як видового поняття. Так, за ознакою цілеорієнтування правова (конституційна) ідеологія постає сукупністю концептуально обґрунтованих ідей, принципів і положень, стимулів і мотивів, морально-етичних і правових норм, які, ґрунтуючись на визначених Основним Законом правах і свободах людини, сприяють утвердженню України як демократичної країни, правової держави і громадянського суспільства. Будучи відображенням права, правова ідеологія як сукупність пов'язаних між собою переконань, настанов, правових поглядів і норм осмисленням соціальної реальності відповідно до чого формується правосвідомість суспільства, сприяє утвердженню певного правового порядку, правовідносин, впливає на всі сторони соціального життя – економіку, політику, право, культуру, мораль, характер та особливості функціонування політичного режиму тощо (с. 54).

Варта уваги думка здобувача щодо здійснення класифікації правової ідеології за критеріями некласичного та постнекласичного типу соціально-правової дії, яка характеризує спроможність не лише до класичного способу владарювання, а й до розроблення зовнішньоорієнтованої правової (конституційної) ідеології як спроможності до позиціонування та

конструювання політико-правового простору України як суб'єкта міжнародного права, впливового чинника міжнародної політики.

Відповідно, цілком слушним уявляється висновок згідно з яким правова ідеологія забезпечує процес формування безпечного соціального та політико-правового простору, виходячи з утвердження та реалізації прав і свобод людини як відправних, основоположних до пошуку адекватних відповідей на виклики, ризики і небезпеки сьогодення, що дозволяє не лише використати її потенціал як складової вітчизняної правової системи, а й розглядати усталені юридичний, психологічний та соціальний механізми реалізації прав людини в їхньому підпорядкуванні обраній моделі державотворення, а також можливостям реалізації зовнішньополітичних цілей (с.101-105).

Другий розділ монографічного дослідження присвячено висвітленню сутності та призначення правової ідеології громадянського суспільства в її взаємозв'язках та взаємодією з правосвідомістю (с. 106-134), правомірною поведінкою особи (с.134-155) та правовою політикою Української держави (с.155-212). Роль та значення правової ідеології в законотворчому та законодавчому процесі з'ясовується у третьому структурному підрозділі, де правова ідеологія обґрунтовується як теоретико-методологічна основа законотворчості (с. 202-219) та засіб систематизації законодавства (с. 219-229). Окремим підрозділом висвітлено правову ідеологію правозастосовної діяльності (с. 229-247).

Цікавими уявляються і наступні два підрозділи, де розкривається потенціал правової ідеології в частині нормативно-правового забезпечення духовного розвитку українського суспільства (с. 287-315) та пошуку суверенним українським суспільством відповідей на виклики сьогодення (с.316-402). Особливий науковий інтерес представляють авторські розвідки з питань державотворчого потенціалу правової ідеології (с. 348-373), її можливостей щодо забезпечення національної безпеки України (с.373-388).

Автор усебічно досліджує вплив правової ідеології на формування системного правового простору, функціонування суспільства як соціальної

системи, становлення громадянського суспільства як її складової, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, справедливо наголошуючи, що правова ідеологія, будучи моністичною і, водночас, постаючи фундаментальною підвалиною буття суспільства, держави, громадян країни сприяє демократичному розвитку України як у стратегічному, цілеорієнтованому сенсі, так і в тактичному – реалізації ухвалених законів, нормативно-правових актів.

Призначення правової ідеології дисертант справедливо вбачає в тому, що вона дозволяє: а) визначити цілі розвитку, а також шляхи, правові засоби їх досягнення; б) закласти правові механізми регулювання відносин як усередині влади, так і суспільних/соціальних відносин, правові регулятори функціонування країни, держави і суспільства як єдиного простору, який функціонує та розвивається відповідно до вимог, запитів і потреб національних інтересів; в) дати правову оцінку соціально-політичній ситуації з позиції наближення до соціальної мети, стандартів рівня й якості життя, соціального порядку і справедливості.

Важко переоцінити значення дослідження і в частині можливого впливу на ефективність нормопроекування, законотворчої та законодавчої діяльності, функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування. У цьому сенсі можна погодитися з автором, що правова ідеологія сприяє подоланню некритичного ставлення до західних зразків законотворчості, окремих норм законів, формує правовий закон як єдність його змісту та духу, його розуміння як нерозривності, послідовності процесу, технологій і процедур його розробки в підпорядкуванні основним тенденціям соціальних змін, функціонування суспільства як цілісної системи шляхом унормування соціальної дії та взаємодії суб'єктів соціуму.

Визначеність теоретико-методологічних засад дослідження, вдале поєднання загальнонаукових, філософських та конкретно-юридичних методів і принципів, прийомів та технологій наукового пошуку в їхньому підпорядкуванні завданням і цілям дослідження дозволили досягнути сутність

правової ідеології українського суспільства як політико-правового феномену, її основні різновиди, самоорганізаційний потенціал, змістовні та функціональні зв'язки з правосвідомістю, станом законності та правопорядку. висвітлення проблеми, системність та обґрунтованість викладу основних положень, наукова новизна та практичне значення отриманих результатів дозволяють кваліфікувати монографічне дослідження як таке, що є фундаментальним, оригінальним, самостійним і завершеним. Фактично це є перше у вітчизняній правовій науці монографічне дослідження, присвячене актуальній, слабо розробленій науковій проблемі, яка, маючи комплексний характер, поширюється на основні сфери життєдіяльності українського суспільства.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації забезпечена: а) методологією дослідження, яка охоплює системний, структурний, функціональний, історичний, формально-логічний та інші наукові методи, а також філософські, юридичні, соціологічні та інші системи наукових знань предметного характеру; б) значною джерельною базою дослідження, що складає 400 наукових праць, нормативно-правових актів тощо; в) підтверджується міжпредметними зв'язками та можливостями інтеграції в межах соціально-гуманітарного знання, зокрема, юридичного, політологічного, філософського та соціологічного; корелюється емпіричними результатами авторського соціологічного дослідження.

Апробація результатів дисертаційного дослідження здійснена шляхом участі автора у наукових та науково-практичних конференціях, які відбулися у різних містах України, розпочинаючи з 1997 року, що дає обґрунтовані підстави стверджувати про їх (результати) достатню оприлюдненість.

Публікації дисертанта, 9 з яких побачили світ у наукових періодичних виданнях інших держав, відображають зміст дисертаційного дослідження, а Автореферат - основні положення дисертації.

Висновки дисертаційного дослідження характеризуються науковою новизною та практичною значимістю, відповідають сформульованим завданням та цілям наукового пошуку. Положення та висновки дисертації Недюхи М.П. знайшли своє належне відображення в авторефераті дисертації.

Основні теоретичні положення дисертації, висновки і рекомендації за темою дослідження викладено автором у 72 опублікованих наукових працях, у тому числі 1 індивідуальній і 2 колективних монографіях, 27 статтях у наукових фахових виданнях України та періодичних виданнях інших держав, 20 наукових публікаціях, що додатково відображають результати дослідження, 22 тезах наукових доповідей і повідомлень на міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, конгресах і наукових читаннях, круглих столах, правових семінарах, громадських слуханнях.

Зауважимо, що в процесі реалізації поставлених наукових завдань здобувач демонструє достатньо високий рівень понятійної культури, фахової обізнаності та професійної підготовки з досить складних теоретико-методологічних питань проблематики, що досліджується.

Зважаючи на суспільні запити, виклики суверенного розвитку українського суспільства Недюха М.П. запропонував фундаментальне за своєю теоретико-правовою сутністю, науково-теоретичним рівнем осягнення проблематики, отриманими результатами, їх науковою та практичною значущістю дослідження, що є суттєвим внеском у розвиток вітчизняної правової науки, теорії та практики державотворення.

Дисертаційна робота є самостійною науковою працею, структурні положення якої розроблено й обґрунтовано автором особисто, виходячи з усталених парадигм наукового знання, джерело- та літературознавчого аналізу, а також власних наукових розвідок, емпіричних матеріалів. Наукові ідеї, що належать авторам праць, опублікованих у співавторстві з дисертантом, у дисертаційному дослідженні не використовувалися.

Разом з тим окремі монографічні положення є дискусійними, що, в цілому, природно для наукових досліджень такого рівня, хоча деякі з них потребують, на наш погляд, більш ґрунтовного висвітлення, додаткової аргументації та системного висвітлення, зокрема:

1) цікавою є спроба розглянути потенціал правової ідеології під кутом зору позитивізму та теорії природного права в частині: а) праворозуміння; б) філософсько-теоретичних способів конкурентного осмислення права. Водночас має бути більш чітким акцент щодо авторської інтерпретації цих критеріїв;

2) дослідження набуло б нових можливостей, якби вдалося викласти розгорнуте авторський підхід до розуміння змісту національних інтересів відповідно до обґрунтованої сутності правової ідеології як теоретико-правового феномену;

3) у частині з'ясування проблематики правової ідеології важливим є визначитися з особливостями, характером впливу несформованого стану правової ідеології на теоретико-правове забезпечення життєдіяльності українського суспільства, його основних сфер, який досі, як відомо, є визначальним;

4) із тексту дисертації не зовсім зрозумілим є питання щодо з'ясування "міри" представництва правової ідеології у правосвідомості сучасного українського суспільства, що потребує додаткового роз'яснення, можливого розгляду під час загальної дискусії;

5) суперечливим є тези автора про те що з одного боку, він удосконалив розуміння та сутності призначення ідеологічної функції держави (с. 14), а з іншого - стверджує про недоцільність офіційної правової ідеології в сучасному українському суспільстві (с. 221);

6) підтримки заслуговує позиція щодо людиноцентристської концепції соціальних відносин, водночас невиправданим виглядає звуження

автором класичного розуміння суспільних відносин лише до відносин в сфері економіки (с. 272 – 284).

Зауважимо водночас, що зазначені зауваження значною мірою мають полемічний характер і не впливають на загальне позитивне враження від змісту та рівня виконання дисертаційного дослідження.

Аналіз дисертації свідчить про те, що дисертант розв'язав дослідницьке завдання, сформульовані задачі наукової розвідки, які мають важливе значення для науки теорії та історії держави і права, інших галузей юридичного знання. Все це дозволяє вважати, що дисертаційне дослідження Недюхи М. П. на тему “Правова ідеологія українського суспільства”, подане на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – історія та теорія держави і права; історія політичних і правових учень відповідає вимогам ДАК України, п.п. 11-13 “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р., а його автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права, історія політичних і правових вчень.

**Доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
заслужений юрист України, завідувач
кафедри теорії держави і права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого**

О.В. Петришин

Підпис Петришина засвідчую:
прізвище

Начальник ВК Зарубацько Н.В.